

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

نظام حسبہ در شریعت و اسناد فقہینی افغانستان و تاثیر آن در

کاهش جرائم

رساله ماستری

محقق: عبد القدير " شهاب "

استاد راهنما: دكتور محمد سليم " مدنی "

سال ۱۴۰۰ هـ ش . ۱۴۴۳ هـ ق

پوهنتون
سلام
پوهنځی شرعیات
وقانون

امارت
اسلامی
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

نظام حسبہ در شریعت و اسناد تقنینی
افغانستان و تأثیر آن در کاهش جرائم
رساله ماستری

محقق: عبد القادر دیر " شهاب "

استاد رهنما : دکتور محمد سلیم " مدنی "

سال

.....
..... 1400 هـ ش - 1443 هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

د بهارتمنت فقه و قانون

بورډ ماستري

عجل

تصديق نامه

محترم عبدالقدير ولد نذري شاه ID: 97-490-SH-MSF محصل نور ششم فقه و قانون که رساله ماستري خویش را زیر عنوان: نظام حسیه در شریعت و اسناد تقنینی افغانستان و تاثیر آن در کاهش جرائم په روز ۱۳۰۰/۱۰/۱۶ تاریخ ۱۳۰۰/۱۰/۱۶ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و په اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۲ (نمره به عدد) نود و دو (نمره به حروف) گرانید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	سر محقق سید حبیب شاکر	عضو هیات	
۲	دکتور نجیب الله صالح	عضو هیات	
۳	دکتور محمد سلیم مدنی	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

امر بورډ ماستري

خلاصه ی بحث

این بحث زیر عنوان "نظام حربه در شریعت و اسناد تقنینی افغانستان می باشد". حکومت های اسلامی درسال های آغازین شکل گیری خود، به دلیل سادگی و محدودیت قلمرو جغرافیایی، به تشکیلات اداری گسترده ای نیازمند نبود، بلکه در پرتو مشورت و با به کارگیری تنی چند از والیان، عاملان، قاضیان و... امور جامعه اسلامی اداره می شد. اما با تغییر سیستم و روش حکومت در دوره اموی، مقدمات بسط تشکیلات دیوانی فراهم آمد و در عصر عباسیان، به دلیل گسترش قلمرو جغرافیایی و سلطه سیاسی - اجتماعی آنان بر غرب و شرق عالم اسلام، دیوان های متعددی شکل گرفت و سازمان اداری به مراتب پیچیده تر و کامل تری از ادوار پیشین به وجود آمد.

بی شک، اداره چنین محدوده ای، بدون برخورداری از دستور العمل و راهنمایی برای اداره امور، و ضوابط و معیارهایی برای گزینش مدیران و صاحب منصبان مورد نیاز، میسر نبود. این احساس نیاز، برخی از خلفا و زمام داران را بر آن داشت تا برای اداره بهینه امور کشور و در دست داشتن ملاک هایی برای احراز شایستگی متصدیان، تهیه و تدوین دستور العمل هایی را با الهام از تجارب ملت ها و دولت های پیشرفته آن روزگار، به ویژه فارس در دستور کار خود قرار دهند. این گام مهم به اهتمام برخی از عالمان دینی، وزیران و رجال با فرهنگ دیوانی، از جمله، ماوردی، غزالی، ابن تیمیه... برداشته شد و در قالب آثاری، نظیر السیاسة الشرعية، احکام السلطانیة، ادب القاضی و... به عنوان پاسخی عملی به این نیاز به رشته تحریر درآمد که از آن ها می توان به عنوان آثار مربوط به آداب و قانون کشورداری یاد کرد.

شروط و ویژگی های یاد شده در منابع و آثار مورد نظر، گرچه بیشتر جنبه نظری و آرمانی دارد، اما از آن جا که بر دیدگاه و آثار دولت مردان این عصر و عالمان آشنا با امور دفتری مبتنی است، ارزش آن ها را به لحاظ واقع نمایی معیارها و شروط احراز، بیشتر نموده، تصویر نسبتاً روشنی از اهم ویژگی ها و ملاک های احراز مناصب، از جمله «منصب حربه» ارائه کرده است. در پژوهش حاضر نیز که با استناد به آثار مذکور صورت پذیرفته است، در نخست تعریفی مشخصی از حربه نموده و بعداً پیرامون حربه در شریعت و اسناد تقنینی افغانستان بحث مفصلی خواهم داشت.

فهرست مطالب.....	صفحات
.....	سپاس‌گزاری
.....	خلاصه‌ی بحث
.....	مقدمه

فصل اول

بیان مفاهیم نظام حسبه، حکم آن، و همچنان تفکیک وظایف پولیس، سارنوال، و تفتیش حریم خصوصی

.....	مبحث اول: مفاهیم نظام، حسبه، پیدایش آن
.....	مطلب اول: مفهوم نظام
.....	مطلب دوم: مفهوم حسبه و امر به معروف و نهی از منکر
.....	مطلب سوم: تفاوت میان حسبه و امر بالمعروف و نهی از منکر
.....	مطلب چهارم: تاریخ نشأت نظام حسبه در شریعت و اسناد تقنینی افغانستان
.....	مطلب پنجم: اهمیت و هدف حسبه و مفهوم شریعت و اسناد تقنینی
.....	مطلب ششم: مفهوم جرم
.....	مطلب هفتم: مراجع شناخت منکرات در شریعت و قوانین افغانستان
.....	مبحث دوم: حکم قیام به امر حسبه در شریعت و اسناد تقنینی افغانستان..
.....	defined.
.....	مطلب اول: حکم قیام به امر حسبه (به معروف و نهی از منکر) از دیدگاه قرآن کریم
.....	مطلب دوم: حکم قیام به امر حسبه از دیدگاه سنت نبوی
.....	مطلب سوم: حکم قیام به امر حسبه از دیدگاه فقهای اسلام

Error! Bookmark not defined.....مطلب چهارم: پیدایش و حکم قیام به امر حسبه در اسناد تقنینی افغانستان.....

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: پیدایش حسبه در اسناد تقنینی.....

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم: حکم حسبه در اسناد تقنینی.....

Error! Bookmark not defined.....مطلب پنجم: علم احتساب.....

Error!مبحث سوم: تفکیک وظایف محتسب، پولیس، سارنوال، و تفتیش حریم خصوصی.....

Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: وظایف محتسب.....

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: وظایف پولیس.....

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم: وظایف سارنوال.....

Error! Bookmark not defined.....مطلب چهارم: تفتیش حریم خصوصی در فقه اسلامی و اسناد تقنینی.....

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: تفتیش در فقه اسلامی.....

Error! Bookmark not defined.....فروع دوم: اسناد تقنینی.....

فصل دوم

ارکان حسبه، اسباب، وسائل و حکم ترک آن

Error! Bookmark not defined.....مبحث اول: ارکان حسبه و مواصفات آنها.....

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: رکن اول حسبه (محتسب).....

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: بیان رکن:.....

Error! Bookmark not defined.....فرع دوم: صفات و چگونگی محتسب.....

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: رکن دوم حسبه (محتسب فیه).....

Error! Bookmark not defined.....فرع اول: محتسب فیه:.....

Error! Bookmark not defined.....فروع دوم: صفات و چگونگی محتسب فیه.....

Error! Bookmark not defined.....(محتسب علیه) مطلب سوم: رکن سوم حسبه (محتسب علیه)

Error! Bookmark not defined.....محتسب علیه فرع اول:

Error! Bookmark not defined.....محتسب علیه صفات وچگونگی محتسب علیه فرع دوم:

Error! Bookmark not defined.....(احتساب) مطلب چهارم: رکن چهارم حسبه (احتساب)

Error! Bookmark not defined.....احتساب فرع اول:

Error! Bookmark not defined.....محتسب احتساب صفات وچگونگی احتساب فرع دوم:

Error! Bookmark not defined.....(امر به معروف ونهی از منکر) مبحث دوم : روش های حسبه (امر به معروف ونهی از منکر)

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: حسبه ویا امر به معروف ونهی از منکر بارویکرد اخلاق

Error! Bookmark notمطلب سوم: حسبه ویا امر به معروف ونهی از منکر درمطابقت با زمان واحوال مناسب defined.

Error! Bookmark notمطلب چهارم: سازگاری حسبه و امر به معروف ونهی از منکر باطبیاع مردم و جامعه defined.

Error! Bookmark notمبحث سوم: اسباب و وسایل حسبه(امر به معروف ونهی از منکر) defined.

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: حسبه ویا امر به معروف ونهی از منکر به واسطه ی دست

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: حسبه ویا امر به معروف ونهی از منکر به واسطه ی زبان

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم: حسبه امر به معروف ونهی از منکر به واسطه ی قلب

Error!مبحث چهارم: حکم ترک حسبه(امر به معروف ونهی از منکر) وعواقب ناگوار آن Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: حکم ترک حسبه ویا امر به معروف ونهی از منکر در صورت توانایی

Error! Bookmark not defined.....در روشن آیات قرآنی و احادیث نبوی صلی الله علیه وسلم

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: حکم حسبه

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: دلایل احکام ترک حسبه در صورت توانایی

Error! Bookmark notمطلب دوم: حکم ترک حسبه ویا امر به معروف ونهی از منکر در صورت عجز و ناتوانی defined.

Error! Bookmark ... not defined.

فصل سوم

مسئولیت ها نسبت به حسبه و تأثیرات آن در جامعه

Error! Bookmark not defined..... **مبحث اول: وجایب افراد نسبت بر امر حسبه**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب اول: مسؤولیت افراد در قبال خود و خانواده**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب دوم: مسؤولیت افراد در قبال جامعه**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب سوم: مسؤولیت افراد در قبال دولت و حاکم**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب چهارم: وجایب سیاسیون مسلمان در قبال افراد و جامعه**

Error! Bookmark not defined..... **مبحث دوم: تأثیرات بد عدم انجام، حسبه**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب اول: تأثیرات ناگوار عدم انجام حسبه بالای افراد**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب دوم: تأثیرات ناگوار عدم انجام حسبه بالای خانواده**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب سوم: تأثیرات ناگوار عدم انجام حسبه بالای جامعه**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب چهارم: تأثیرات ناگوار عدم انجام حسبه در ازدیاد جرائم**

Error! Bookmark not defined..... **مبحث سوم: تأثیرات خوب عمل حسبه در کاهش جرائم**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب اول: تأثیرات خوب عمل حسبه در اصلاح فرد**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب دوم: تأثیرات خوب عمل حسبه در اصلاح خانواده و جامعه**

Error! Bookmark not defined..... **مطلب سوم: تأثیرات خوب عمل حسبه در کاهش جرائم**

نتیجه گیری 1

Error! Bookmark not defined..... **فهرست آیات قرآنی**

Error! Bookmark not defined..... **فهرست احادیث نبوی صلی الله علیه وسلم**

Error! Bookmark not defined..... **فهرست مراجع**

Error! Bookmark not defined..... **Conclusion**

نتیجه گیری

نتایج این رساله قرار ذیل خلاصه می گردد:

- 1- مفهوم حسبه، نتیجه ی بدست آمده در مورد حسبه اینست که حسبه نوعی نظارت اداری دولت بر مردم است که کارگزاران این سازمان (محتسب و کارمندان وی) به وظایف خاصی در حوزه های اخلاقی، دینی و اقتصادی عمل می کنند و مقررات آن براساس احکام شرعی و قواعد عرفی و مدنی تنظیم می شود.
- 2- پیدایش نظام حسبه، بعد ملاحظه در مورد زمان پیدایش حسبه به این نتیجه دست یافتیم که حسبه در شریعت اسلامی نظام حسبه از زمان رسول الله ﷺ وجود داشت، اما تدوین کننده این نظام ابن قتیبه دینوری و ماوردی را میتوان شناخت. لیکن در افغانستان، قرار تحقیق اداره احتساب حج و اوقاف افغانستان اولین شخصی که این اداره ایجاد کرد همانا محمد نادر خان پادشاه وقت بود.
- 3- حریم خصوصی شخص محرم بوده و از دیدگاه شریعت و اسناد تقنینی به صورتی که از آن دست یافتیم جواز نداشته و همچنان مابیل کمپیوتر و غیره در حریم خصوصی داخل بوده و بررسی آنها درست نیست.
- 4- بنا بر تحقیق ما در مورد حسبه انجام دادیم به این نتیجه رسیدیم که هدف نظام حسبه، اعلاى کلمة الله و تحقق مصالح مردم و همچنان اصلاح ذات البین است.
- 5- حسبه و یا امر به معروف و نهی از منکر، از دیدگاه قرآن کریم، سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم و دیدگاه فقهاء در صورت توانایی واجب بوده و تارک آن گناهکار است.
- 6- بنا با در یافت ما در مورد روش حسبه در این رساله، حسبه باید با روش های حکیمانه صورت گیرد و گاهی هم در صورت ضرورت از زور نیز استفاده گردد.

7- نتیجه ی دیگری که از این رساله برداشت کردیم اینست که افراد به صورت همگانی در قبال انجام عمل حسبه مسؤولیت دارند، چه در قبال فرد باشد، چه خانواده و چه جامعه، .همینگونه بر حاکم ورعیت لازم است این عمل را انجام دهند، لیکن با این تفاوت که مسؤولیت حکام و مؤظفین بیشتر و از رعیت کمتر می باشد.

8- همچنان انجام عمل حسبه در کاهش جرائم تأثیرات زیاد دارد، هر جامعه ای در آن این عمل بیشتر مورد توجه قرار گیرد سطح جرائم در آن کمتر می باشد، و اگر این عمل انجام نشود و مردم به صورت عام از این عمل دست بکشند جامعه بسوی فساد میرود .

9- و نتیجه مهمی که در این رساله به واقف شدم اینکه جستجوی مبائل، جیب و یا خانه مردم بدون حکم خاص محکمه ی باصلاحیت در این مورد جرم بوده و این موارد از حریم شخصی یک فرد محسوب می شود.

10- تجربه ها در حکومت داری های اسلامی نشان داده که نظام حسبه در تربیت رعیت و همچنان بر مؤظفین حکومت تأثیرات اصلاح گرایانه دارد، نمونه بارز این نظام را در حکومت داری خلفای راشدین، عمر بن العزیز و هارون الرشید بوضوح میتواند دید.

پیشنهادات

پیشنهادات ای رساله قرارذیل بیان می گردد

1- پیشنهاد می گردد که اولاً اساتید گرامی و نخبگان دانشگاه سلام سعی نمایند که موضوعی را به شکل معاصر و طبق مراد و مقصود شریعت در نظام حسبه به رشته ای تحریر بیاورند.

2- در مرحله ای دوم باید کوشش شود که این موضوع تحت عنوان حسبه و روشهای عملی و کاربردی آن در شریعت و قوانین جدید تدریس گردد، تا از یکسو مقارنه بین قانون و شریعت صورت گیرد و از سوی دیگر افراط و تفریط از قوانین وضعی در مورد حسبه معلوم گردد، و همچنان برای موارد جواز آن در شریعت اسلامی تکلیف فقهی آن بیان گردد، چون تا هنوز هیچ کسی موارد و غیر جواز در اسناد تقنینی افغانستان را با شریعت اسلامی در هیچ مورد تحریر ننموده است.

3- پیشنهاد دیگر من اینست که نکته ضعف در بخش تدریس در دانشگاه سلام بالخصوص در بخش فقه و قانون در دانشکده فقه و قانون اینست که جانب شرعی یک بسیار به صورت واضح بیان می گردد، اما بخش قوانین به صورت گنگ رها می گردد و باید قوانین وضعی با شریعت اسلامی مقایسه شود و وجوه اختلاف و اتفاق آنها بیان گردد، تا از موارد مفید قانونی استفاده گردد و از موارد خلاف شرع و مذموم آن دوری شود.

4- پیشنهاد چهارمی من اینست که باید در مرحله ای ماستری از فقه نوازل در همه مضامین فقهی تدریسی استفاده گردد، مانند موارد بانک داری، معاملات تجاری نوین، بیوع جدید و غیره صورت گیرد، چون فعلاً ضروریات مردم و همچنان داد و گرفت مردم به همین موارد فوق است و لازم است که مردم موارد کاربرد جواز و ممنوع موارد فوق به صورت صحیح و درست آن بدانند.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:
پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته
و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af